

Piotr Stanisław*
Aneta Abramowicz**

XX. Katedra Prawa Wyznaniowego

Jedną z naturalnych konsekwencji tożsamości Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II jest stałe zainteresowanie pracujących tu prawników sytuacją prawną Kościołów (a zwłaszcza Kościoła katolickiego) oraz gwarancjami wolności religijnej, jakie oferuje państwowy porządek prawny. Badania dotyczące tych zagadnień rozwijano na Uniwersytecie od początku jego istnienia, a od 35 lat stanowią one pierwszorzędny przedmiot naukowej refleksji, prowadzonej w ramach Katedry Prawa Wyznaniowego.

1. Nauka i dydaktyka prawa wyznaniowego przed utworzeniem Katedry

Katedra Prawa Wyznaniowego została utworzona na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim dopiero w 1972 roku, jednak problematyka związana ze stosunkami istniejącymi między państwem i Kościołem już wcześniej była przedmiotem zainteresowań naukowych tutejszych prawników (a zwłaszcza kanonistów). Badania odnoszące się do tych kwestii prowadzili przede wszystkim profesorowie specjalizujący się w kościelnym prawie publicznym: ks. Jan Wiślicki¹, Leon Halban², ks. bp Walenty Wójcik³ oraz ks. bp Piotr Hemperek⁴. Współcześnie w te tradycje wpisuje się również kierownik Katedry Kościelnego Prawa Publicznego i Konstytucyjnego, ks. prof. J. Krukowski (który kieruje jednocześnie pracami Katedry Prawa Wyznaniowego i Konkordatowego na Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie)⁵.

Kwestiami związanymi ze stosunkami, jakie zachodzą między państwem i Kościołem, przed rokiem 1972 zajmowali się w swoich

---

* Ks. dr hab. Piotr Stanisław jest adiunktem w Katedrze Prawa Wyznaniowego.

** Aneta Abramowicz jest asystentem w Katedrze Prawa Wyznaniowego.

badaniach także profesorowie specjalizujący się w innych dziedzinach prawa. Na szczególną uwagę zasługują prace ks. bpa Piotra Kałwy⁶ oraz Henryka Dembińskiego⁷.

Na wiele lat przed utworzeniem Katedry prawo wyznaniowe stanowiło na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim również przedmiot zajęć dydaktycznych. Już na początku lat 30. XX wieku na Wydziale Prawa i Nauk Społeczno-Ekonomicznych ks. Kałwa wykładał m.in. administrację stosunków wyznaniowych⁸. W roku akademickim 1936/37 na Wydziale Prawa Kanonicznego prowadził on ponadto wykład *Prawo konkordatowe ogólne i polskie*⁹.

Wkrótce po zakończeniu II wojny światowej na Wydziale Prawa i Nauk Społeczno-Ekonomicznych wykładany był natomiast przedmiot *Wyznaniowe prawo państwowe*. W roku akademickim 1949/50 był on przewidziany w programie IV roku studiów na wszystkich trzech kierunkach (cywilistycznym, kryminologicznym i administracyjnym). Zajęcia były prowadzone przez L. Winowskiego¹⁰ do czasu likwidacji Wydziału Prawa i Nauk Społeczno-Ekonomicznych¹¹.

Od roku akademickiego 1956/57 na Wydziale Prawa Kanonicznego wykładany był przedmiot *Administracja wyznaniowa*. Do roku akademickiego 1963/64 był on prowadzony przez prof. Wita Klonowieckiego, kierownika Międzywydziałowego Zakładu Prawa i Ustroju PRL¹². W kolejnych latach zajęciami z tego zakresu W. Klonowiecki dzielił się z młodszymi pracownikami naukowymi, którzy byli zatrudnieni przy prowadzonym przez niego Zakładzie. Ks. Jerzy Grzywacz wykładał administrację wyznaniową w roku akademickim 1965/66 i 1967/68¹³. Natomiast w kolejnych latach – aż do utworzenia Katedry Prawa Wyznaniowego – wykład z administracji wyznaniowej oraz prawa wyznaniowego był prowadzony przez ks. W. Gorajskiego. Ćwiczenia prowadził ks. Henryk Rybczyński (choć od roku akademickiego 1968/69 został on asystentem przy III Katedrze Tekstu Prawa Kanonicznego)¹⁴.

2. Powstanie Katedry

Katedra Prawa Wyznaniowego została utworzona na Wydziale Prawa Kanonicznego w 1972 roku w drodze przemianowania Międzywydziałowego Zakładu Ustroju i Prawa PRL. O utworzenie tej katedry wystąpiła Rada Wydziału Prawa Kanonicznego, której wniosek został następnie zatwierdzony przez Senat Uniwersytetu¹⁵.

Przy nowo utworzonej jednostce zostali zatrudnieni nauczyciele akademicy związani w przeszłości z Międzywydziałowym Zakładem Prawa i Ustroju PRL. Przez pierwsze lata pracami tej Katedry kierował

jako kurator ks. Jerzy Grzywacz, który pełnił tę funkcję, będąc równocześnie kierownikiem II Katedry Tekstu Prawa Kanonicznego¹⁶.

W pierwszym roku po utworzeniu Katedry – podobnie jak w latach poprzednich – zajęcia z prawa wyznaniowego były prowadzone przede wszystkim przez ks. Gorajskiego¹⁷ oraz ks. Rybczyńskiego¹⁸, natomiast przez kilka kolejnych lat – w związku z odejściem pierwszego z nich z pracy na Uniwersytecie – ciężar prowadzenia zajęć dydaktycznych spoczywał przede wszystkim na ks. Rybczyńskim. Na kursie wyższym miał on wykład i ćwiczenia z prawa wyznaniowego (w niektórych latach – z administracji wyznaniowej), natomiast na kursie zwyczajnym wykładał *Prawo państwowe i wyznaniowe* oraz prowadził ćwiczenia z prawa wyznaniowego.

W 1972 roku jako starszy wykładowca przy Katedrze Prawa Wyznaniowego został ponadto zatrudniony ks. Henryk Misztal, który związał się z tą jednostką na kolejne dziesięciolecia, w sposób decydujący przyczyniając się do jej rozwoju¹⁹. Przez pierwsze lata większość jego zajęć dydaktycznych stanowiły wykłady różnych dziedzin prawa polskiego (prawo cywilne, prawo pracy i ubezpieczeń społecznych, prawo rodzinne i opiekuńcze, prawo i postępowanie administracyjne). W związku ze swoją drugą specjalizacją prowadził również zajęcia z procesu beatyfikacyjnego i kanonizacyjnego²⁰. Po uzyskaniu habilitacji w 1980 roku, na wniosek ks. Grzywacza, dotychczasowego kuratora Katedry Prawa Wyznaniowego, ks. Misztal został wyznaczony na jej kierownika. Senat Akademicki zatwierdził tę uchwałę w dniu 16 stycznia 1981 roku²¹.

W roku akademickim 1981/82 ks. Misztal przejął w pełni wykłady z prawa wyznaniowego. Od tego czasu przez ponad ćwierć wieku prowadził również seminaria magisterskie i doktoranckie z tego przedmiotu. Pod jego kierunkiem stopień doktora nauk prawnych w zakresie prawa kanonicznego bądź prawa o specjalizacji prawo wyznaniowe uzyskało w sumie 12 osób. Problematyka napisanych pod jego opieką rozpraw doktorskich koncentrowała się przede wszystkim na zagadnieniu wykorzystywania przepisów wyznaniowych okresu Polski Ludowej do celów związanych z prowadzoną przez władze polityką²², sytuacji instytucji kościelnych w państwach byłego bloku tzw. demokracji ludowej²³ oraz aktualnych problemach polskiego prawa wyznaniowego²⁴. Pod jego opieką powstało również 159 prac magisterskich i licencjackich²⁵.

W 1982 roku – w związku z zakończeniem pracy dydaktycznej na Uniwersytecie przez ks. Rybczyńskiego – przy Katedrze Prawa Wyznaniowego na stanowisku asystenta stażysty z tytułem magistra licencjata prawa kanonicznego została zatrudniona s. Teresa Bach

należąca do Zgromadzenia Sióstr Misjonarek Apostolstwa Katolickiego (ss. pallotynki). W następnym roku powołano ją na stanowisko asystenta, a w 1986 roku – starszego asystenta. W 1987 roku uzyskała stopień doktora prawa kanonicznego. Od roku akademickiego 1990/91 do roku 1993/94 pracowała na stanowisku adiunkta. Wśród powierzonych jej zajęć znajdowały się przede wszystkim ćwiczenia z prawa wyznaniowego, które prowadziła zarówno dla studiujących prawo kanoniczne, jak i dla tych, którzy studiowali prawo²⁶. Od 1987 roku na Sekcji Prawa Kanonicznego podjęła również wykłady z prawa wyznaniowego. W niektórych latach – w związku z zainteresowaniami naukowymi i potrzebami wydziału – prowadziła ponadto wykład i ćwiczenia z prawa pracy²⁷.

Systematyczny wzrost liczby studentów prawa zmuszał do zatrudniania przy Katedrze Prawa Wyznaniowego kolejnych asystentów. Zajęcia z prawa wyznaniowego (wykłady i ćwiczenia) zaliczane były bowiem do obowiązkowych. W roku akademickim 1992/93 przy Katedrze został zatrudniony Jacek Kozierowski, który pracował tu przez trzy kolejne lata, prowadząc ćwiczenia z prawa wyznaniowego²⁸. Ze względu na odejście z Uniwersytetu s. Bach od roku akademickiego 1994/95, ćwiczenia z prawa wyznaniowego na Sekcji Prawa Kanonicznego podjął o. Wiesław Bar, pracujący wówczas jako adiunkt w prowadzonej przez ks. Misztala Katedrze Prawa Kanonicznego²⁹. W roku akademickim 1995/96 ćwiczenia z prawa wyznaniowego podjęli kolejni asystenci: Beata Ratajczak (legitymująca się magisterium i licencjatem z prawa kanonicznego)³⁰ oraz ks. Artur Mezglewski (zatrudniony jako magister administracji oraz magister licencjat prawa kanonicznego)³¹.

Po uzyskaniu w roku 2000 stopnia doktora nauk prawnych w zakresie prawa ks. Mezglewski był w latach 2000-2005 zatrudniony na stanowisku adiunkta. W 2004 roku odbył kolokwium habilitacyjne, a od 1 października 2005 roku objął kierownictwo II Katedry Prawa Administracyjnego. Od 2006 roku jest profesorem Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II. Zajęcia prowadzone w tej uczelni przez ks. Mezglewskiego obejmują wykłady, seminaria magisterskie i doktoranckie oraz proseminarium z prawa wyznaniowego. Do tej pory pod jego kierunkiem została przygotowana jedna rozprawa doktorska z zakresu prawa wyznaniowego³². Ponadto prowadzi on wykład i seminarium magisterskie z prawa wykroczeń oraz wykład fakultatywny pt. *Prawo konkordatowe*.

Z dniem 1 października 1998 roku kolejnym asystentem przy Katedrze Prawa Wyznaniowego została Marta Ordon, zatrudniona jako magister prawa³³. Do 2007 roku, kiedy uzyskała stopień doktora

nauk prawnych w zakresie prawa, prowadziła ćwiczenia z prawa wyznaniowego na różnych kierunkach studiów (prawo, administracja, prawo kanoniczne)³⁴.

Od roku akademickiego 1999/2000 pracę na stanowisku asystenta przy Katedrze Prawa Wyznaniowego podjął również ks. Piotr Stanisławski³⁵. W pierwszych latach pracy na KUL prowadził ćwiczenia z prawa wyznaniowego. Po powołaniu na stanowisko adiunkta powierzono mu wykład, a następnie także proseminarium i seminarium z tego przedmiotu. Przez trzy lata (na Sekcji Prawa Kanonicznego oraz na studiach zaocznych z zakresu prawa) wykładał prawo pracy i ubezpieczeń społecznych. Od kilku lat prowadzi również wykład fakultatywny pt. *Ubezpieczenie społeczne duchownych*³⁶. Po uzyskaniu habilitacji w 2007 roku ks. Stanisławski, z dniem 1 stycznia 2008 roku, powierzono sprawowanie funkcji kierownika Katedry Prawa Wyznaniowego.

Od roku akademickiego 2007/08 asystentem przy Katedrze Prawa Wyznaniowego jest również Aneta Abramowicz (nazwisko panieńskie: Anasiewicz). Ćwiczenia z prawa wyznaniowego jako doktorant prowadziła jednak już przez dwa poprzednie lata³⁷.

Ćwiczenia z tego przedmiotu prowadzili w poprzednich latach również inni doktoranci prowadzeni przez ks. prof. Misztalę. Pierwszym z nich był Marek Bielecki, doktorant w Katedrze Prawa Wyznaniowego w latach 2001-2005. Po obronie rozprawy doktorskiej podjął pracę na Wydziale Zamiejscowym Nauk Prawnych i Ekonomicznych KUL w Tomaszowie Lubelskim. W latach 2004-2007 ćwiczenia z prawa wyznaniowego jako doktorantka prowadziła również Anna Tunia. Po uzyskaniu stopnia doktora nauk prawnych w zakresie prawa podjęła pracę na Wydziale Zamiejscowym Nauk o Społeczeństwie KUL w Stalowej Woli. Natomiast od roku akademickiego 2007/08 ćwiczenia z prawa wyznaniowego prowadzi również Michał Zawisłak, który uczestniczy w seminarium naukowym prowadzonym przez ks. prof. Mezglewskiego.

Aktualnie przy Katedrze Prawa Wyznaniowego zatrudniony jest jeden profesor zwyczajny (ks. Henryk Misztala), jeden adiunkt ze stopniem naukowym doktora (ks. Piotr Stanisławski), jeden asystent ze stopniem naukowym doktora (Marta Ordon) oraz jeden asystent z tytułem magistra (Aneta Abramowicz). Ścisłą współpracę z Katedrą utrzymuje kilku innych pracowników zatrudnionych na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim, których prace doktorskie zostały napisane pod kierunkiem ks. prof. Misztalę (w szczególności ks. prof. Artur Mezglewski – kierownik II Katedry Prawa Administracyjnego, o. prof. Wiesław Bar – kierownik Katedry Prawa Kanonizacyjnego,

ks. dr Tadeusz Stanisławski – adiunkt w Katedrze Administracji, dr Anna Tunia – asystent w Katedrze Prawa Międzynarodowego na Wydziale Zamiejscowym Nauk o Społeczeństwie KUL w Stalowej Woli, a także dr Marek Bielecki – asystent w Katedrze Prawa Wyznaniowego na Wydziale Zamiejscowym Nauk Prawnych i Ekonomicznych KUL w Tomaszowie Lubelskim, którego praca doktorska została przygotowana pod kierunkiem ks. prof. Mezglewskiego). Prowadzą oni różne zajęcia z zakresu prawa wyznaniowego oraz czynnie uczestniczą w naukowej aktywności lubelskiej Katedry Prawa Wyznaniowego.

Przynależność organizacyjna omawianej jednostki zmieniała się wraz ze zmianami struktury Wydziału. W roku akademickim 1983/84, kiedy uruchomiono studia z zakresu prawa świeckiego, Katedra Prawa Wyznaniowego została usytuowana w ramach Sekcji Nauk Prawnych (a następnie Sekcji Prawa)³⁸. Od 1999 roku wchodzi natomiast w skład Instytutu Prawa Publicznego.

Prawo wyznaniowe jest obecnie przedmiotem obowiązkowym na wszystkich kierunkach studiów prowadzonych na Wydziale, bez względu na ich tryb. Na studiach stacjonarnych prowadzony jest nie tylko wykład, lecz również ćwiczenia z tego przedmiotu (oba w wymiarze 45 godzin). Zajęcia te są uwzględnione w programie III roku studiów prawnych oraz II roku studiów administracyjnych i kanonicznych. Na studiach wieczorowych i zaocznych nie prowadzi się ćwiczeń z prawa wyznaniowego. Dla zaocznych studentów prawa przedmiot ten jest wykładany w takim samym wymiarze, co na studiach dziennych (45 godzin). Nieco inaczej jest na studiach zaocznych z zakresu administracji (30 godzin) i prawa kanonicznego (40 godzin). Z kolei na administracyjnych studiach wieczorowych prawo wyznaniowe wykładane jest aktualnie w wymiarze 60 godzin.

Pozycja prawa wyznaniowego w programie studiów oraz wymiar zajęć prowadzonych z tego przedmiotu na Wydziale Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji KUL korzystnie kontrastują ze standardami przyjmowanymi w Polsce na innych uniwersyteckich wydziałach prawa. Przyjęcie takich właśnie rozwiązań traktowane jest jako jedna z naturalnych konsekwencji szczególnego charakteru Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II jako kościelnej szkoły wyższej.

3. Badania naukowe

W pierwszych latach po utworzeniu Katedry Prawa Wyznaniowego rozwojowi prowadzonych w niej badań nie sprzyjał fakt, że jej

kurator, ks. prof. Grzywacz, pełnił równocześnie obowiązki kierownika II Katedry Tekstu Prawa Kanonicznego, a jego zainteresowania naukowe koncentrowały się na zagadnieniach prawno-kanonicznych³⁹. Spośród licznych publikacji tego autora ściślejszy związek z prawem wyznaniowym posiada jedno z jego wcześniejszych opracowań, które zostało poświęcone nominacji biskupów w Polsce w okresie I Rzeczypospolitej⁴⁰.

W okresie kierowania pracami Katedry przez ks. prof. Grzywacza badania nad stosunkami pomiędzy państwem a Kościołem prowadził również ks. dr Rybczyński. Interesował się on zwłaszcza problematyką związaną z polskim *Konkordatem z roku 1925*⁴¹.

Do intensywnego rozwoju badań naukowych prowadzonych w Katedrze Prawa Wyznaniowego doszło za kierownictwa ks. prof. H. Misztala. Przed objęciem funkcji kierownika Katedry w 1980 roku ważnym przedmiotem jego zainteresowań naukowych były zagadnienia dotyczące kościelnej cenzury uprzedniej pism i druków⁴². W tym czasie opublikował również artykuł dotyczący duszpasterstwa Polonii włoskiej⁴³ oraz opracował sylwetkę jednego ze swoich profesorów, ks. Jana Nowickiego⁴⁴. W związku z prowadzonymi w tym czasie zajęciami dydaktycznymi przygotował również dwie publikacje o charakterze podręcznikowym dotyczące postępowania administracyjnego oraz prawa cywilnego⁴⁵.

W połowie lat 70. w centrum zainteresowań naukowych ks. prof. Misztala w związku z przygotowywaną przez niego habilitacją znalazły się zagadnienia związane z prawem kanonizacyjnym, a w szczególności problematyka tzw. spraw historycznych. Zwieńczeniem podjętych wówczas wysiłków badawczych była praca pt. „*Causae historicae*” w postępowaniu beatyfikacyjnym i kanonizacyjnym⁴⁶. Również w późniejszych latach problematyka prawno-kanonizacyjna stanowiła jeden z podstawowych nurtów badawczych ks. prof. Misztala. Dzięki prowadzonym wówczas badaniom powstała przede wszystkim monografia pt. *Prawo kanonizacyjne. Instytucje prawa materialnego. Zarys historii. Procedura*⁴⁷. Po dokonaniu niezbędnych modyfikacji ukazała się ona również w tłumaczeniu na język czeski⁴⁸ i włoski⁴⁹. Dzięki ogłoszonym publikacjom ks. prof. Misztal zyskał pozycję niekwestionowanego autorytetu w zakresie kościelnych unormowań dotyczących warunków i trybu ogłaszania świętych i błogosławionych. Szczegółowe omówienie prowadzonej przez niego w tym zakresie działalności naukowej znajduje się w niniejszej publikacji, w ramach charakterystyki kierowanej przez niego w latach 1984-2004 Katedry Prawa Kanonizacyjnego.

Równocześnie z badaniami nad prawem kanonizacyjnym ks. prof. Misztal prowadził również analizy dotyczące gwarancji wolności sumienia i wyznania oraz statusu Kościołów w prawie polskim. Ważnym nurtem jego badań stało się ustawodawstwo wyznaniowe z 17 maja 1989 roku. Był on jednym z pierwszych komentatorów tego zespołu przepisów, badając je również od strony zgodności z kościelną koncepcją wolności religijnej⁵⁰.

W latach 90. ks. prof. Misztal podjął zadanie całościowego opracowania prawa wyznaniowego obowiązującego w naszym kraju w przeszłości i współcześnie. Realizując to zadanie, autor akcentował potrzebę zagwarantowania każdemu człowiekowi wolności wyboru i uzewnętrzniania religii, zgodnie z obowiązującymi standardami międzynarodowymi. Efektem prowadzonych w tym zakresie badań była publikacja pt. *Polskie prawo wyznaniowe. Zagadnienia wstępne. Rys historyczny*, zaplanowana jako pierwszy tom obszerniejszego opracowania⁵¹. Opublikowane recenzje tego dzieła świadczą o jego wyjątkowej wartości i aktualności⁵². Po przemianach ustrojowych, jakie dokonały się w Polsce w 1989 roku, wiele zagadnień wymagało bowiem nowego, bardziej obiektywnego i pogłębionego ujęcia. Pierwsze miejsce zajmowały wśród nich stosunki między państwem a Kościołem w okresie tzw. Polski Ludowej.

Kontynuacją omówionej pracy było całościowe opracowanie współcześnie obowiązującego w Polsce prawa wyznaniowego, uwzględniające zwłaszcza wyznaniowe regulacje *Konstytucji z 2 kwietnia 1997 roku* oraz unormowania *Konkordatu* zawartego przez Rzeczpospolitą Polską i Stolicę Apostolską w dniu 28 lipca 1993 roku (ratyfikowanego 23 lutego 1998 roku). Książka poświęcona tej problematyce została zatytułowana *Prawo wyznaniowe III Rzeczypospolitej*⁵³. Powstała ona pod redakcją i przy znaczącym udziale ks. prof. Misztala, uwzględniając stan prawny na dzień 15 listopada 1998 roku⁵⁴.

Wkrótce potem, w oparciu o dwie omówione wyżej publikacje, została wydana praca pt. *Prawo wyznaniowe*⁵⁵. Również tym razem pracę redakcyjną wykonał ks. prof. Misztal, który napisał ponadto większość rozdziałów. Zespół autorów uczestniczących w przygotowaniu dzieła zmienił się jedynie w nieznacznym stopniu⁵⁶. Przy przygotowaniu nowej publikacji nie ograniczono się jednak do połączenia wydanych wcześniej tekstów. Z myślą o potrzebach studentów przyjęto nową strukturę opracowania: w sposób bardziej syntetyczny ujęto zagadnienia o charakterze historycznym, zaktualizowano fragmenty omawiające przepisy obowiązujące współcześnie oraz dodano teksty kompletujące całościową wiedzę na temat obowiązującego w Polsce prawa wyznaniowego⁵⁷. W wydawniczej re-

cenzi tego opracowania prof. Wojciech Łączkowski zwrócił uwagę, że ma ono nie tylko „wartościowe cechy prawniczej pracy naukowej”, ale nadto uwzględnia aksjologiczny wymiar poruszanych problemów. Z kolei prof. Mirosław Granat podkreślił, że publikacja „wychodzi naprzeciw zapotrzebowaniu, jakie na rynku wydawniczym istnieje na książki i publikacje, które pokazują problematykę stosunków wyznaniowych szerzej pojętych, zaprezentowaną m. in. na gruncie doktryny Kościoła oraz katolickich postulatów ustrojowych i prawnych, nie zaś tylko na gruncie ciasnej doktryny pozytywizmu prawniczego”⁵⁸. Po trzech latach omawiane opracowanie doczekało się drugiego wydania. Dokonano w nim kilku zmian strukturalnych oraz zaktualizowano treść zgodnie ze stanem prawnym na dzień 1 lipca 2003 roku⁵⁹.

Po kilku kolejnych latach, ze względu na zmiany zachodzące w polskim prawie wyznaniowym, ks. prof. Misztal wraz ze współpracownikami podjął decyzję o przygotowaniu zupełnie nowego podręcznika akademickiego. Przy jego opracowywaniu kierowano się nowymi potrzebami dydaktycznymi. Wynikały one przede wszystkim z przystąpienia Rzeczypospolitej Polskiej do Unii Europejskiej. Przy omawianiu poszczególnych zagadnień należało więc wziąć pod uwagę ewentualnie istniejące przepisy prawa wspólnotowego. Publikacja uwzględniająca te postulaty stanowi dzieło trzech autorów: Artura Mezglewskiego, Henryka Misztala oraz Piotra Stanisza⁶⁰.

Oprócz podejmowania prac skierowanych na przygotowanie kolejnych podręczników akademickich ks. prof. Misztal prowadził badania mające na celu szczegółowe wyjaśnienie problemów zauważalnych na gruncie prawa wyznaniowego. Do najważniejszych nurtów badawczych należała problematyka związana z realizacją wolności religijnej w ramach rodziny. W publikacjach dotyczących tego zagadnienia ks. prof. Misztal podkreślał prawo rodziców do decydowania o kierunku wychowania religijnego potomstwa, zwracając jednocześnie uwagę na wolność, jaka powinna być zagwarantowana samym dzieciom⁶¹. W innych opracowaniach kierownik Katedry Prawa Wyznaniowego KUL omawiał sytuację prawną i zadania uniwersytetów katolickich⁶², przepisy dotyczące archiwów kościelnych⁶³, problematykę kościelnych osób prawnych⁶⁴ oraz wybrane aspekty prawa wyznaniowe okresu tzw. Polski Ludowej⁶⁵. W roku 2000 ks. prof. Misztal powrócił do badań dotyczących kościelnej cenzury uprzedniej, wydając monografię poświęconą tej problematyce⁶⁶. Następnie, z perspektywy doświadczonego eklezjastycy, omówił pojęcie prawa wyznaniowego⁶⁷. W ostatnim czasie przedmiotem jego zainteresowań badawczych jest problematyka związana z historią społeczności lokalnej, ze szczególnym uwzględnieniem roli Kościoła oraz ducho-

wieństwa⁶⁸. Naukowy dorobek ks. prof. Misztala obejmuje w sumie 330 pozycje, w tym 29 publikacji książkowych. Wyniki swoich badań wielokrotnie prezentował również na konferencjach naukowych w kraju i za granicą⁶⁹.

Przez cały okres kierowania Katedrą Prawa Wyznaniowego ks. prof. Misztal promował również badania prowadzone pod jego kierunkiem przez współpracujących z nim młodszych pracowników naukowych. Wykorzystując stworzone możliwości, rozwijali oni własne zainteresowania naukowe, wnosząc wkład w wyjaśnianie problemów zmieniającego się prawa wyznaniowego.

Przedmiotem badań prowadzonych przez s. Teresę Bach były przede wszystkim zagadnienia dotyczące instytucji kościelnych i osób zakonnych jako stron stosunku pracy. W swoich publikacjach podkreślała ona specyfikę tych podmiotów jako pracodawców bądź pracowników⁷⁰. W późniejszych opracowaniach podjęła również kwestie związane z ubezpieczeniem społecznym duchownych⁷¹.

Beata Ratajczak podjęła badania nad możliwościami realizacji funkcji duszpasterskich wobec osób znajdujących się w szczególnych sytuacjach życiowych, związanych z ograniczeniem możliwości swobodnego działania. Szczególny nacisk położyła na prawa osób odbywających służbę wojskową, przebywających w placówkach opieki zdrowotnej oraz zakładach penitencjarnych⁷². Osobne opracowanie poświęciła również wyznaniowym unormowaniom Konstytucji z 17 marca 1921 roku⁷³.

Szczególnie intensywną działalność naukową prowadzi ks. prof. Artur Mezglewski. Głównym nurtem badań prowadzonych przez niego w okresie zatrudnienia przy Katedrze Prawa Wyznaniowego (1995-2005) było funkcjonowanie szkolnictwa wyznaniowego w Polsce powojennej do czasu przemian demokratycznych z lat 80. XX wieku. Opierając się na analizie obowiązujących w tym okresie przepisów oraz badaniu archiwaliów proveniencji państwowej i kościelnej, przygotował obszerną monografię pt. *Szkolnictwo wyznaniowe w Polsce w latach 1944-1980*. Jako pierwszy całościowo omówił w niej prawo oraz faktyczne działania władz Polski Ludowej, zmierzające do zminimalizowania znaczenia szkolnictwa prowadzonego przez Kościoły i inne związki wyznaniowe⁷⁴. Różne szczegółowe aspekty tej problematyki podjął również w szeregu artykułów naukowych⁷⁵.

Na drugi nurt badań prowadzonych przez ks. prof. Mezglewskiego składają się zagadnienia dotyczące nauczania religii w szkołach publicznych. Jego zasługą jest przede wszystkim zwrócenie uwagi na szczególne zasady nawiązywania i rozwiązywania stosunku pracy nauczycieli religii oraz omówienie trybu usunięcia nauczania religii

z polskich szkół w okresie tzw. Polski Ludowej oraz przywrócenie tego nauczania w roku szkolnym 1990/91⁷⁶.

Ks. Mezglewski stał się ponadto jednym z pierwszych komentatorów przepisów ustanawiających wyznaniową formę zawarcia małżeństwa cywilnego. W swoich publikacjach wielokrotnie zwracał uwagę na niestaranność ustawodawcy, proponował sposoby pokonania trudności interpretacyjnych oraz postulował potrzebne zmiany obowiązującego prawa⁷⁷. Zwieńczeniem wysiłków badawczych z tego zakresu jest monografia pt. *Wyznaniowa forma zawarcia małżeństwa cywilnego*, przygotowana wraz z Anną Tunią⁷⁸.

Na uwagę zasługuje również wartościowe opracowanie poświęcone polskiemu Konkordatowi z 1925 roku. Autor krytycznie ustosunkował się w nim do argumentów zawartych w uchwale Tymczasowego Rządu Jedności Narodowej z 12 września 1945 roku, zgodnie z którą omawiana umowa międzynarodowa przestała obowiązywać „wskutek jednostronnego zerwania go przez Stolicę Apostolską przez akty prawne zdziałane w czasie okupacji, a sprzeczne z jego postanowieniami”⁷⁹.

Ks. Mezglewski uczestniczył również w przygotowywaniu kolejnych podręczników do prawa wyznaniowego, które powstały w katedrze kierowanej przez ks. prof. Misztalą⁸⁰. Spod jego pióra wyszła w szczególności znacząca część publikacji wydanej w 2006 roku⁸¹.

Naukowe zainteresowania dr Marty Ordon koncentrują się na sytuacji prawnej stowarzyszeń wyznaniowych ze szczególnym uwzględnieniem okresu tzw. Polski Ludowej. O wartości prowadzonych przez nią badań decyduje zwłaszcza oparcie ich na skrupulatnej kwerendzie przeprowadzonej w licznych archiwach państwowych i kościelnych. Dzięki analizie archiwaliów Marta Ordon udokumentowała wiele dyskryminacyjnych działań podejmowanych przez władze komunistyczne wobec stowarzyszeń opierających swą działalność na zasadach religijnych. Uzasadniła również tezę, zgodnie z którą przepisy o stowarzyszeniach, obowiązujące w latach 1945-1989, były wykorzystywane jako instrument prowadzonej przez władze antykościelnej polityki wyznaniowej⁸².

W badaniach prowadzonych przez ks. Piotra Stanisza można wyodrębnić kilka wątków. Przez pierwsze lata pracy naukowej jego zainteresowania koncentrowały się na problematyce związanej ze statusem ubezpieczeniowym osób duchownych. W publikacjach z tego zakresu zwrócił on uwagę na instrumentalne traktowanie przepisów ubezpieczeniowych w okresie tzw. Polski Ludowej oraz omówił przepisy regulujące sytuację prawną osób duchownych na gruncie nowego systemu ubezpieczeń, obowiązujące od 1 stycznia 1999 roku⁸³.

Przedmiotem późniejszych badań naukowych ks. Stanisza były konsekwencje przystąpienia Rzeczypospolitej Polskiej do Unii Europejskiej dla polskiego prawa wyznaniowego. W publikacjach z tego zakresu szczególnie akcent został położony na podział kompetencji pomiędzy państwami członkowskimi i instytucjami wspólnotowymi w sprawach dotyczących statusu religii i kościołów⁸⁴ oraz na przepisy zakazujące dyskryminacji pracowników ze względu na ich religię lub światopogląd⁸⁵.

Kilka publikacji tego autora zostało poświęconych różnym aspektom prawa i polityki wyznaniowej okresu tzw. Polski Ludowej⁸⁶. W innych scharakteryzowano podstawy stosunku Rzeczypospolitej Polskiej do kościołów i innych związków wyznaniowych⁸⁷. Ks. Stanisz systematycznie uczestniczył ponadto w pracach nad kolejnymi podręcznikami, które zostały opracowane w Katedrze Prawa Wyznaniowego⁸⁸.

Aktualne badania ks. Stanisza koncentrują się przede wszystkim na układowej metodzie regulacji stosunków między państwem i związkami wyznaniowymi. Dążąc do wniesienia wkładu w dyskusję na temat możliwości realizacji art. 25 ust. 5 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 roku autor ten podjął się analizy praktyki ukształtowanej na gruncie włoskiego pierwowzoru tego przepisu (tj. art. 8 ust. 3 Konstytucji Republiki Włoskiej z 22 grudnia 1947 roku). Najważniejszym owocem jego wysiłków badawczych jest monografia pt. *Porozumienia w sprawie regulacji stosunków między państwem a niekatolickimi związkami wyznaniowymi we włoskim porządku prawnym*⁸⁹. W innych publikacjach ks. Stanisz zwrócił również uwagę na wykorzystywanie niekonkordatowych aktów dwustronnych przy regulowaniu różnych aspektów sytuacji prawnej Kościoła katolickiego⁹⁰.

Do grona badaczy prawa wyznaniowego dołączyła ostatnio Aneta Abramowicz. Jej zainteresowania naukowe koncentrują się na gwarancjach wolności religijnej w prawie międzynarodowym i wspólnotowym⁹¹.

4. Działalność organizacyjna

Lubelska Katedra Prawa Wyznaniowego czynnie uczestniczy w rozwoju nauki polskiego prawa wyznaniowego również dzięki prowadzonej działalności organizacyjnej. Jej pracownicy zorganizowali szereg konferencji naukowych. Podczas pierwszej z nich: „Stowarzyszenia w Kościele” (Lublin, 18 października 1987 roku) podjęto problematykę stowarzyszeń kościelnych. Przedmiotem kolejnego spotkania naukowego uczyniono nowe regulacje wyznaniowe z 17 maja

1989 roku („Reforma prawna w stosunkach Państwo – Kościół z 1989 r.”, Lublin, 12 czerwca 1990 roku).

Kolejne konferencje zostały połączone z trzema pierwszymi zjazdami katedr i wykładowców prawa wyznaniowego. Pierwszy z tych zjazdów został poświęcony refleksji nad miejscem prawa wyznaniowego w polskim systemie prawnym („Prawo wyznaniowe w systemie prawa polskiego”, Kazimierz Dolny, 14-16 stycznia 2003 roku). W obradach uczestniczyli przedstawiciele różnych ośrodków akademickich z całej Polski. Wśród prelegentów znaleźli się również pracownicy lubelskiej Katedry Prawa Wyznaniowego (ks. Misztal, ks. Stanisz). Materiały konferencyjne zostały opublikowane pod redakcją Artura Mezglewskiego, głównego inicjatora omawianego cyklu spotkań naukowych⁹².

Obrady II Zjazdu Katedr i Wykładowców Prawa Wyznaniowego skoncentrowano na problematyce związku prawa i polityki wyznaniowej charakterystycznego dla okresu tzw. Polski Ludowej („Prawo i polityka wyznaniowa w Polsce Ludowej”, Kazimierz Dolny, 26-28 października 2004 roku). Również tym razem pracownicy katedry kierowanej przez ks. Misztala czynnie uczestniczyli w obradach (referaty wygłosili m.in. ks. Misztal, ks. Mezglewski oraz ks. Stanisz). Teksty wystąpień oraz zapis przeprowadzonej dyskusji – podobnie jak poprzednio – zostały ogłoszone drukiem⁹³.

Podczas trzeciej z omawianego cyklu konferencji naukowych podjęto temat funkcji publicznych, realizowanych przez Kościoły i inne związki wyznaniowe („Funkcje publiczne związków wyznaniowych”, Kazimierz Dolny, 16-18 maja 2006 roku). Wyniki prowadzonych przez siebie badań zaprezentowali wówczas m.in. ks. Mezglewski oraz ks. Stanisz⁹⁴.

Warto podkreślić, że w kolejnych spotkaniach naukowych uczestniczyli przedstawiciele coraz większej liczby ośrodków akademickich. Szczególnym znakiem uznania tej inicjatywy jest jej podjęcie przez Wydział Prawa Uniwersytetu w Białymstoku, który przyjął zadanie organizatora IV Zjazdu Katedr i Wykładowców Prawa Wyznaniowego (Białystok, 26-28 września 2007 roku)⁹⁵.

Z inicjatywy ks. prof. Mezglewskiego i przy współpracy pozostałych pracowników Katedry Prawa Wyznaniowego od 2000 roku w Lublinie wydawany jest również jedyny w Polsce specjalistyczny periodyk, który stanowi forum naukowej dyskusji nad problemami związanymi z wolnością religijną w jej wymiarze indywidualnym oraz wspólnotowym („Studia z Prawa Wyznaniowego”). Początkowo pismo to ukazywało się nieregularnie, a od 2003 roku jest wydawane jako rocznik. Do tej pory ukazało się 9 tomów⁹⁶. Szczególną satysfakcję

inicjatorów tego przedsięwzięcia stanowi stale powiększające się grono autorów, którzy reprezentują ważne ośrodki naukowe z Polski i zagranicy⁹⁷.

W ramach kontaktów międzynarodowych Katedra Prawa Wyznaniowego od kilku lat współpracuje z Katolickim Uniwersytetem Sacro Cuore w Mediolanie. Owocem tej współpracy jest m.in. udział ks. Stanisza w przygotowaniu opracowania dotyczącego sytuacji prawnej Kościoła katolickiego w państwach Europy Środkowo-Wschodniej⁹⁸. Pracownicy Katedry (H. Misztal, A. Mezglewski, P. Stanisz) współpracują ponadto z Uniwersytetem Witolda Wielkiego w Kownie. W latach 2003-2005 na Wydziale Teologii tego uniwersytetu prowadzili wykłady z prawa wyznaniowego oraz prawa konkordatowego. W latach 1998-2002 pracownicy Katedry (Misztal, Mezglewski) prowadzili również wykłady z prawa wyznaniowego w ramach studium zorganizowanego przez KUL w Spiskiej Kapitulie (Słowacja) i Ołomuńcu (Republika Czeska).

Summary

The Department of Ecclesiastical Law at John Paul II Catholic University of Lublin was founded in 1972 on the inference of the Council of the Faculty of Canon Law after the approval by the University Senate. It followed the renaming of the Interdepartmental Faculty of System and Law in the People's Republic of Poland. The Rev. Prof. Jerzy Grzywacz became the first director of the department. In 1979 the Rev. Prof. Henryk Misztal succeeded Prof. Grzywacz. At present, the post of the director is held by the Rev. Prof. Piotr Stanisz.

The system transformation in Poland after 1989 caused some changes in the faculty and the department organisation. The number of students increased and new courses were introduced. The staff expanded by a number of scholars. The first new person employed in 1995 was Beata Ratajczak. She worked as an assistant lecturer. In the same year, the Rev. Artur Mezglewski also joined the staff as an assistant lecturer. He became an associate professor in 2000. At present, he heads the Second Department of Administrative Law. In October 1998, Marta Ordon was accepted as another assistant lecturer in the department. In the following year, the Rev. Piotr Stanisz was employed as an assistant lecturer and the secretary of the Department.

The department offers postgraduate courses. The first postgraduate student was Marek Bielecki. His programme lasted from 2001 to 2005, when he was conferred this degree. The second postgraduate student was Anna Tunia followed by Aneta Abramowicz. She was employed

as an assistant lecturer from October 2007. The ecclesiastical law is an obligatory subject in the third year of law and in the second year of canon law and administration law.

The main subjects of research in the department are: the restrictions in religious freedom in the People's Republic of Poland; the changes of denominational law currently in force; the ecclesiastical form of a civil marriage; the injunction against discrimination in employment because of religious or personal beliefs; religious freedom in the European Union law; the agreements and contracts between the state and religious denominations as the basis of ecclesiastical law; the ministry of the sick from 1945 to 1980; religious organizations and associations in Polish law.

The department has organized many professional conferences and publishes the periodical, *Studies in Ecclesiastical Law* (Studia z Prawa Wyznaniowego) on a regular basis. Besides, the department published the course books: *Polskie prawo wyznaniowe* (Polish Denominational Law) and *Prawo wyznaniowe III Rzeczypospolitej* (Denominational Law of the Third Republic) in 1996 and 1999 respectively written by the Rev. Prof. H. Misztal. What is more, in 2000 and 2003 a revised course book, *Prawo wyznaniowe*, (Denominational Law) was published followed by the 2006 edition and the 2008 edition being currently prepared by the researchers of the department.

Przypisy:

¹ Opublikował m.in.: *Konkordat. Studium prawne*, Lublin 1926; *Umowy Laterańskie*, 1930; *Konkordat między Stolicą Apostolską a Rzeczypospolitą niemiecką*, 1933; *Bases juridiques de rapports de l'Eglise catholique et de l'état* [w:] *Dictionnaire de Théologie Catholique*, 1935, t. XII. Zob. *Akta osobowe ks. prof. J. Wiślickiego*, AU KUL, sygn. A-50; M. Sitarz, *Jan Wiślicki (1879-1944)* [w:] *Profesorowie prawa*, s. 309-312; Karolewicz II, s. 233-234.

² Przedmiotem jego zainteresowań były m.in. historyczne aspekty stosunków państwowo-kościelnych. Owocem tych wysiłków badawczych były m.in. publikacje: *Wczesne chrześcijaństwo w stosunku do państwa na tle ogólnej katolickiej nauki o państwie*, Warszawa 1938; *Konflikt papieża z cesarstwem jako walka o zdrowie moralne życia politycznego*, Warszawa 1938. Współczesnej mu problematyki dotyczyło natomiast studium pod tytułem *Pakta laterańskie*, Warszawa 1931. Zob. F. Lempa, *Kierunki badań na Wydziale Prawa Kanonicznego KUL w latach 1945-1987* [w:] *Katolicki Uniwersytet Lubelski. Wybrane zagadnienia z dziejów Uczelni*, red. G. Karolewicz, M. Zahajkiewicz, Z. Zieliński, Lublin 1992, s. 159.

³ Wśród jego najważniejszych publikacji dotyczących stosunków pomiędzy państwem i Kościołem należy wymienić: *Udzielanie pomocy monarszej Kościołowi w Polsce średniowiecznej*, PK 1960, nr 1-2, s. 71-86; *Pomoc świecka dla sądownictwa kościelnego w Polsce średniowiecznej*, PK 1960, nr 3-4, s. 33-61; *Doktryny średniowieczne o stosunku dwu władz i udzielanie pomocy świeckiej*, PK 1967, nr 1-2, 105-142; *Rozwój powojennych*

konkordatów, PK 1980, nr 1-2, s. 21-31; *Konkordat polski z 1925 r. Próba oceny* [w:] *Kościół w II Rzeczypospolitej*, red. Z. Zieliński, S. Wilk, Lublin 1981; *Rola konferencji biskupów w relacji do państwa*, RTK 1982, nr 5, s. 13-29; *Autonomia Kościoła w państwie. Sobory oraz synody plenarne i prowincjalne*, „*Kościół i Prawo*” 1985, t. 4, s. 51-77. Zob. S. Tymosz, *Walenty Wójcik (1914-1990)* [w:] *Profesorowie prawa*, s. 313-325; F. Lempa, *Kierunki badań*, s. 159-160.

⁴ Opublikował m.in.: *Współpraca między Kościołem a państwem*, „*Kościół i Prawo*” 1985, t. 4, s. 79-100.

⁵ Wśród licznych opracowań ks. Krukowskiego, w których podjęto problematykę wyznaniową, szczególną wagę posiadają następujące opracowania książkowe: *Polskie prawo wyznaniowe*, Warszawa 2005²; *Kościół i państwo. Podstawy relacji prawnych*, Lublin 2000²; *Konkordat polski. Znaczenie i realizacja*, Lublin 1999; *Konkordaty współczesne. Doktryna. Teksty (1964-1994)*, Warszawa 1995.

⁶ Zob. w szczególności: *Kościół i sprawy religijne w nowej Konstytucji Polskiej* [w:] *Kościół*, Lublin 1936; *Szkola wyznaniowa a międzywyznaniowa*, Lublin 1937; *Stosunek do religii w państwach antycznych*, Lublin 1938. Zob. *Akta osobowe* ks. bpa P. Kałwy, AU KUL, sygn. A-281.

⁷ Opublikował m.in.: *Kościół i Państwo wobec założeń prawa małżeńskiego*, Poznań 1936; *Położenie Kościoła w III Rzeszy*, Lublin 1937. Zob. *Akta osobowe* H. Dembińskiego, AU KUL, sygn. A-10; A. Szarek, *Henryk Dembiński (1900-1949)* [w:] *Profesorowie prawa*, s. 61-70.

⁸ Wykładany przedmiot nosił nazwę *Administracja stosunków wyznaniowych i szkolnych*. Zob. *Akta osobowe* ks. bpa prof. P. Kałwy, AU KUL, sygn. A-281; M. Stasiak, *Piotr Kałwa (1893-1974)* [w:] *Profesorowie prawa*, s. 127.

⁹ Zob. *Skład osobowy, spis wykładowców i instytucji Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego w roku akad. 1936/1937*, Lublin [bdw, s. 26-27].

¹⁰ Już wcześniej L. Winowski wydał skrypt pt. *Zasady państwowego prawa wyznaniowego* (Wrocław 1948). W opinii sporządzonej przez ks. prof. Mariana Myrczę w trakcie procedury poprzedzającej mianowanie Winowskiego profesorem nadzwyczajnym napisano m.in., że ta obejmująca 334 strony publikacja „zawiera wyczerpujące omówienie zasadniczych cech ustrojowych głównych wyznań chrześcijańskich uwzględniające specyficzne wynikające stąd różnice w relacji tych organizacji do Państwa”. Zob. *Akta osobowe* L. Winowskiego, AU KUL, sygn. A-314.

¹¹ Zob. spisy zajęć prowadzonych na Wydziale Prawa i Nauk Społeczno-Ekonomicznych,teczka: WPiNSE. *Organizacja studiów. Spisy wykładowców. Plany zajęć. Sprawozdania profesorskie 1944-1953*, AU KUL.

¹² Zob. *Akta osobowe* W. Klonowieckiego, AU KUL, sygn. A-283. Międzywydziałowy Zakład Ustroju i Prawa Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej został utworzony na mocy uchwały Senatu KUL z dnia 15 maja 1962 roku. Do zadań zakładu należało prowadzenie badań dotyczących ustroju i prawa PRL oraz nauczanie różnych działów tego prawa na poszczególnych wydziałach. Zob. *Księga Jubileuszowa 50-lecia Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Praca zbiorowa wydana w rocznicę 50-lecia istnienia Uczelni*, Lublin 1969.

¹³ Zob. *Akta osobowe* ks. J. Grzywacza, AU KUL, sygn. A-683.

¹⁴ Zob.teczka: *Wydział Prawa. Tok Studiów. Wykładowcy. 1955/56-1995/96*, AU KUL.

¹⁵ F. Lempa, *Wydział Prawa Kanonicznego i Świeckiego* [w:] *Księga pamiątkowa w 75-lecie Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Wkład w kulturę polską w latach 1968-1993*, red. M. Rusecki, Lublin 1994, s. 262; Tenże, *Wydział Prawa Kanonicznego KUL (struktura i kierunki badań naukowych w latach 1945-1987)*, „*Kościół i Prawo*”, 1992, t. 8, s. 220.

¹⁶ Ks. Jerzy S. Grzywacz urodził się 25 lipca 1923 roku. Świecenia kapłańskie przyjął 29 kwietnia 1948 roku, po odbyciu formacji w Wyższym Seminarium Duchownym w Lublinie. Po dwuletniej pracy w diecezji podjął studia na Wydziale Prawa Kanonicznego KUL, które zwieńczył w 1952 roku licencjatem z zakresu prawa kanonicznego. W 1953 roku uzyskał stopień doktora. Pracę na KUL rozpoczął w 1958 roku. W 1962 roku został powołany na stanowisko adiunkta Międzywydziałowego Zakładu Ustroju i Prawa PRL. Od roku akademickiego 1966/67 rozpoczął pracę na stanowisku adiunkta I Katedry Tekstu Prawa Kanonicznego na Wydziale Prawa Kanonicznego. W 1969 roku odbył kolokwium habilitacyjne. Po zatwierdzeniu na stanowisku docenta został powołany na kierownika II Katedry Tekstu Prawa

Kanonicznego oraz na kuratora Katedry Prawa Wyznaniowego. W 1991 roku przeszedł na emeryturę, pozostając jednak aktywny jako naukowiec i dydaktyk. Zmarł w dniu 30 października 1995 roku. Zob. *Akta osobowe ks. Jerzego Grzywacza*; M. Greszata, *Jerzy Grzywacz (1923-1995)* [w:] *Profesorowie prawa*, s. 91-96.

¹⁷ Zgodnie z decyzją Rady Wydziału z dnia 21 września 1972 roku został on zatrudniony przy Katedrze Prawa Wyznaniowego jako starszy wykładowca. Zob. tezcza: *Tworzenie i obsada katedr. Kwalifikacje pracowników 1947-1994*, AU KUL.

¹⁸ Ks. Henryk Rybczyński urodził się 19 maja 1925 roku w Gniewkowie. Na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim został zatrudniony w 1966 roku jako kapłan archidiecezji gnieźnieńskiej oraz magister i licencjat prawa kanonicznego. Odbył również studia prawnicze na Uniwersytecie Marii Curie-Skłodowskiej. Początkowo pracował w Międzywydziałowym Zakładzie Prawa i Ustroju PRL. Następnie, w roku akademickiego 1968/69, został asystentem przy III Katedrze Tekstu Prawa Kanonicznego. Stopień doktora uzyskał w 1971 roku. Pracę dydaktyczną na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim ks. Rybczyński zakończył w roku akademickim 1980/81 jako starszy wykładowca w Katedrze Prawa Wyznaniowego. Zob. *Akta osobowe ks. H. Rybczyńskiego*, AU KUL, sygn. A-916.

¹⁹ Ks. Henryk Misztal urodził się dnia 10 kwietnia 1936 roku we wsi Skubicha koło Lublina. W latach 1954-1960 studiował na Wydziale Teologii KUL (kurs A – Seminarium Duchowne). Dnia 18 kwietnia 1960 roku przyjął święcenia kapłańskie i przez rok pracował jako wikariusz w parafii pod wezwaniem Najświętszej Maryi Panny w Tomaszowie Lubelskim. W 1961 roku ks. Misztal podjął studia specjalistyczne w zakresie prawa kanonicznego na Wydziale Prawa Kanonicznego KUL. Magisterium i licencjat uzyskał w 1964 roku. Dnia 8 czerwca 1968 roku na Wydziale Prawa Kanonicznego KUL uzyskał doktorat z prawa kanonicznego. Pracę na KUL rozpoczął 1 października 1969 roku. Początkowo był starszym asystentem, a następnie (od 1970 roku) adiunktem w Międzywydziałowym Zakładzie Ustroju i Prawa PRL. Po śmierci prof. Wita Klonowickiego Zakład został jednak zlikwidowany, a ks. dr Henryk Misztal (wraz z ks. drem Wojciechem Gorajskim i mgr. Waldemarem Krawczykiem) został zwolniony z pracy w tej jednostce. Wkrótce potem został ponownie zatrudniony jako starszy wykładowca w nowo utworzonej Katedrze Prawa Wyznaniowego. Dnia 26 kwietnia 1979 roku odbył kolokwium habilitacyjne. Od 1 października 1979 roku pracował jako adiunkt. Habilitacja ks. Misztala została zatwierdzona przez ministra nauki, szkolnictwa wyższego i techniki w dniu 24 lipca 1980 roku. Wtedy też został zaangażowany jako docent na Wydziale Prawa Kanonicznego KUL. W 1980 roku, na wniosek ks. prof. dra hab. Jerzego S. Grzywacza, dotychczasowego kuratora Katedry Prawa Wyznaniowego, został przez Senat Akademicki powołany na kierownika tej jednostki. W 1984 roku, gdy w ramach reformy Wydziału utworzono Katedrę Prawa Kanonizacyjnego, został ponadto powołany na jej kuratora. Od 1 września 1983 roku do 31 sierpnia 1987 roku był prodziekanem Wydziału Prawa Kanonicznego KUL. Następnie – od 1 września 1987 roku do 31 sierpnia 1989 roku – pełnił funkcję dziekana Wydziału, który z uwagi na rozwijającą się dynamicznie Sekcję Prawa przyjął wtedy nazwę Wydziału Prawa Kanonicznego i Świeckiego. Uchwałą Senatu Akademickiego KUL w dniu 22 kwietnia 1986 roku otrzymał tytuł naukowy profesora nadzwyczajnego i stanowisko profesora nadzwyczajnego w Katedrze Prawa Kanonizacyjnego na Wydziale Prawa Kanonicznego. Uchwałą Senatu Akademickiego KUL została zatwierdzona przez ministra nauki i szkolnictwa wyższego w dniu 5 listopada 1986 roku. W dniu 2 maja 1992 roku został powołany na stanowisko profesora zwyczajnego. Dwukrotnie (1986 i 1988) był stypendystą Katolickiego Uniwersytetu Najświętszego Serca w Mediolanie. Został uhonorowany wysokimi odznaczeniami państwowymi. W 2000 roku został odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski „Polonia Restituta”, natomiast w 2006 roku uhonorowano go Medalem Komisji Edukacji Narodowej. Trzykrotnie otrzymywał nagrodę rektora KUL (1981 – za pracę habilitacyjną; 2000 – za oryginalne i twórcze osiągnięcia naukowe oraz kształcenie kadr naukowych; 2005 – za wydanie pracy *Le cause di canonizzazione. Storia e procedura*, Libreria Editrice Vaticana 2005). W 2007 roku otrzymał Medal za Zasługi dla Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II. Ks. Misztal pełnił również odpowiedzialne funkcje w macierzystej archidiecezji. Pełnił obowiązki notariusza w kurii biskupiej, wykony-

wał funkcję sędziego w Sądzie Biskupim, pracował jako archiwariusz, a następnie jako dyrektor Archiwum Archidiecezjalnego Lubelskiego. Sprawował również funkcję wizytatora archiwów parafialnych diecezji lubelskiej oraz wizytatora biskupiego. Był wieloletnim członkiem Kolegium Konsultorów, Rady Ekonomicznej, Rady Kapłańskiej oraz Archidiecezjalnej Komisji do Spraw Personalnych. Czynn timer uczestniczył w szeregu procesów beatyfikacyjnych i kanonizacyjnych. Został obdarzony wysokimi godnościami kościelnymi. W dniu 18 listopada 1981 roku został mianowany kanonikiem honorowym Kapituły Katedralnej Lubelskiej, 11 kwietnia 1992 roku został kanonikiem gremialnym Kapituły Metropolitalnej w Lublinie, natomiast w dniu 19 września 1996 roku obdarzono go godnością kapelana honorowego Ojca Świętego Jana Pawła II. Zob. *Książd prof. dr hab. Henryk Misztal. Życiorys [w:] Uroczyste posiedzenie Rady Wydziału Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji KUL. Katolicki Uniwersytet Lubelski 18 maja 2007 roku*, Lublin 2007, s. 38-44; P. Stanisławski, *Curriculum vitae*, [w:] *Divina et humana. Księga Jubileuszowa w 65. rocznicę urodzin Księdza Profesora Henryka Misztala*, red. A. Debiński, W. Bar, P. Stanisławski, Lublin 2001, s. 15-18.

²⁰ Zob. teczka: *Tworzenie i obsada katedr. Kwalifikacje pracowników 1947-1994*, AU KUL.

²¹ Zob. *Akta osobowe ks. H. Misztala*, AU KUL, sygn. A-1007.

²² Zob. A. Mezglewski, *Gimnazjum Biskupie w Lublinie /1923-1962/. Studium historyczno-prawne*, Lublin 1997; J. Dziobek-Romański, *Uznanie związków wyznaniowych w Polsce w latach 1944-1989 elementem dyskryminacyjnej polityki wyznaniowej władz państwowych*, Lublin 1999; P. Stanisławski, *Ubezpieczenia społeczne osób duchownych jako wyraz stosunku państwa do kościołów i innych związków wyznaniowych w Polsce w latach 1945-1999*, Lublin 2000; T. Stanisławski, *Opodatkowanie instytucji i osób duchownych Kościoła Katolickiego w Polsce w latach 1945-2001*, Lublin 2001; M. Ordon, *Prawo o stowarzyszeniach jako instrument polityki wyznaniowej wobec Kościoła katolickiego w latach 1945-1989*, Lublin 2007.

²³ F. Jurčišin, *Prawo własności majątku Kościoła rzymskokatolickiego w Słowacji (1945-2000)*, Lublin 2001; F. Długoś, *Funkcjonowanie Diecezji Spiskiej w warunkach systemu totalitarnego w latach 1948-1989 (studium historyczno-prawne)*, Lublin 2002; I.A. Hrdina, *Wolność religijna w prawie Republiki Czeskiej*, Lublin 2004; Ł. Kowalenko, *Współnotowy wymiar wolności religijnej w ustawodawstwie Ukrainy*, Lublin 2004.

²⁴ T. Bach, *Jednostki organizacyjne Kościoła Rzymskokatolickiego jako podmiot zatrudniający według obowiązującego prawa pracy*, Lublin 1987; B. Uliasz, *Współdziałanie państwa i Kościoła katolickiego w zakresie pomocy społecznej*, Lublin 2005; A. Tunia, *Wyznaniowa forma zawarcia małżeństwa w prawie polskim*, Lublin 2006.

²⁵ Opracowany przez Martę Ordon wykaz prac magisterskich i licencjackich, napisanych pod kierunkiem ks. prof. Misztala do 2001 roku, został zamieszczony w Księdze Jubileuszowej, którą wydano dla uczczenia 65. rocznicy jego urodzin. Zob. *Divina et humana*, s. 34-40.

²⁶ Studia z zakresu prawa świeckiego reaktywowano na KUL w roku akademickim 1983/84. W związku z usytuowaniem prawa wyznaniowego w ówczesnym programie studiów prawniczych zajęcia z prawa wyznaniowego zaczęły być prowadzone na tym kierunku od roku akademickiego 1986/87. Zob. teczka: *Wydział Prawa. Tok studiów. Wykładowcy 1955/56-1995/96*, AU KUL.

²⁷ S. Teresa Bach urodziła się 25 maja 1953 roku. Licencjat z prawa kanonicznego uzyskała w dniu 25 czerwca 1981 roku. Z końcem roku akademickiego 1993/94 została odwołana przez władze zakonne z pracy na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim ze względu na potrzeby zgomadzenia oraz stan jej zdrowia. Zob. *Akta personalne s. T. Bach*, AU KUL, sygn. A-1965.

²⁸ Zob. *Akta osobowe J. Kozierowskiego*, AU KUL, sygn. A-2459.

²⁹ Zob. rozdział niniejszej pracy dotyczący Katedry Prawa Kanonizacyjnego.

³⁰ Beata Ratajczak odbyła studia kanonistyczne na Wydziale Prawa Kanonicznego KUL w latach 1981-1986, kończąc je uzyskaniem magisterium i licencjatu z prawa kanonicznego. Do roku 2005 pracowała jako asystent. Natomiast przez kolejne dwa lata prowadziła ćwiczenia z prawa wyznaniowego na podstawie umowy o dzieło.

³¹ Ks. Artur Mezglewski urodził się 22 marca 1960 roku w Jaśle. W latach 1979-1983 studiował na Wydziale Prawa i Administracji Filii UMCS w Rzeszowie, uzyskując tytuł magistra administracji. W latach 1983-1988 odbył formację kapłańską w Wyższym

Seminarium Duchownym w Przemyślu i w 1988 roku przyjął święcenia prezbiteratu. Po trzech latach pracy w diecezji podjął studia specjalistyczne z zakresu prawa kanonicznego na Wydziale Prawa Kanonicznego i Świeckiego KUL. Zakończył je w 1994 roku, uzyskując tytuł magistra i licencjata prawa kanonicznego. W 1997 roku obronił rozprawę doktorską pod tytułem *Gimnazjum Biskupie w Lublinie (1923-1962). Studium historyczno-prawne*, której promotorem był ks. prof. dr hab. Henryk Misztal. Na tej podstawie uzyskał stopień doktora nauk prawnych w zakresie prawa. W 2004 roku odbył kolokwium habilitacyjne na podstawie rozprawy *Szkolnictwo wyznaniowe w Polsce w latach 1944-1980. Studium historyczno – prawne* (Lublin 2004).

³² M. Bielecki, *Wolność religijna dziecka w prawie polskim*, Lublin 2005.

³³ Marta Ordon urodziła się 19 sierpnia 1972 roku w Dąbrowie Tarnowskiej. W latach 1991-1997 odbyła studia prawnicze na Wydziale Prawa Kanonicznego i Świeckiego KUL. W 2007 roku uzyskała stopień doktora nauk prawnych w zakresie prawa na podstawie rozprawy pod tytułem *Prawo o stowarzyszeniach jako instrument polityki wyznaniowej wobec Kościoła katolickiego w latach 1945-1989*, Lublin 2007.

³⁴ Zob. wykazy zajęć pracowników Katedry Prawa Wyznaniowego w latach 1998-2007. Materiały archiwalne Katedry Prawa Wyznaniowego.

³⁵ Ks. Piotr Stanisław urodził się 4 grudnia 1966 w Brzozowie. W 1991 roku, po odbyciu sześcioletniej formacji kapłańskiej w Wyższym Seminarium Duchownym w Przemyślu, przyjął święcenia prezbiteratu oraz uzyskał tytuł magistra teologii. W latach 1994-1997 odbył na KUL studia z zakresu prawa kanonicznego, które zakończył magisterium i licencjatem. Równocześnie studiował prawo, uzyskując w 1999 roku tytuł magistra. W 2000 roku obronił rozprawę doktorską pt. *Ubezpieczenie społeczne duchownych jako wyraz stosunku Państwa do kościołów i innych związków wyznaniowych w Polsce w latach 1945-1999*. Od 15 lutego 2002 roku do 15 września 2002 roku był stypendystą Katolickiego Uniwersytetu Najświętszego Serca w Mediolanie. w dniu 18 grudnia 2007 roku odbył kolokwium habilitacyjne na podstawie rozprawy pt. *Porozumienia w sprawie regulacji stosunków między państwem a niekatolickimi związkami wyznaniowymi we włoskim porządku prawnym* (Lublin 2007).

³⁶ Zob. wykazy zajęć pracowników Katedry Prawa Wyznaniowego w latach 1999-2007. Materiały archiwalne Katedry Prawa Wyznaniowego.

³⁷ Aneta Anasiewicz (Abramowicz) urodziła się 10 sierpnia 1981 roku w Bełżycach. W latach 2000-2005 studiowała prawo na wydziale Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Tytuł magistra uzyskała w 2005 roku.

³⁸ F. Lempa, *Wydział Prawa Kanonicznego i Świeckiego*, s. 266.

³⁹ Zainteresowania i osiągnięcia naukowe ks. Grzywacza charakteryzuje M. Greszta, *Jerzy Grzywacz (1923-1995)* [w:] *Profesorowie prawa*, s. 94-96.

⁴⁰ *Nominacja biskupów w Polsce przedrozbiorowej*, Lublin 1960.

⁴¹ Zob. *W sprawie konkordatu między Stolicą Apostolską a Rzeczpospolitą Polską z 10 II 1925 r.* [w:] *Kościół w II Rzeczypospolitej*, red. Z. Zieliński, S. Wilk, Lublin 1981, s. 49-52.

⁴² Zob. *Cenzura uprzednia pism i druków w Kościele Zachodnim do soboru trydenckiego*, RTK 1973, z. 5, s. 101-113; *Cenzura pism i druków w świetle obowiązującego prawa*, „Summarium” 1973, s. 68-72; *Kościelni cenzorzy ksiąg*, RTK 1974, z. 5, s. 81-94; *Kościelna cenzura wydawnictw w świetle dekretu „De Ecclesiae Pastorum vigilantia circa libros”*, RTK 1976, z. 5, s. 85-95; *Cenzor* [w:] EK, t. III, Lublin 1979 kol. 1; *Cenzura kościelna* [w:] EK, t. III, Lublin 1979, kol. 2-4.

⁴³ *Duszpasterstwo Polonii Włoskiej* [w:] *Studia Polonijne*, t. 1, Lublin 1976, s. 185-189.

⁴⁴ Zob. *Profesor KUL – Ks. Jan Nowicki*, „Summarium” 1973, s. 279-282; Ks. Jan Nowicki, „Biuletyn Informacyjny KUL” 1974, nr 1-2, s. 113-116.

⁴⁵ Zob. *Postępowanie administracyjne* [w:] J. Grzywacz, H. Misztal, *Wprowadzenie do kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, Postępowanie administracyjne*, Lublin 1974, s. 63-104; *Prawo cywilne. Skrypt dla studentów*, Lublin 1975 (mps BKUL).

⁴⁶ Lublin 1981.

⁴⁷ Lublin 2003, ss. 703.

⁴⁸ *Kanonizační právo podle zákonodárství Jana Pavla II. Instituce materiálního kanonizačního práva. Nástin dejin kanonizační procedury. Postup w diecézi a v Kongregacji. Vzory písemnosti a právní akta*, Olomouc 2002.

⁴⁹ *Le cause di canonizzazione. Storia e procedura*, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano 2005.

⁵⁰ Zob. *Kościelne pojęcie wolności religijnej a ustawa o gwarancjach sumienia i wyznania z 1989 r.*, „Kościół i Prawo” 1993, t. 11, s. 103-122; *Ustawowe gwarancje wolności religijnej w Polsce od 1989 roku*, „Chrześcijańskie w Świecie”, 1993, nr 3 (194), s. 56-73; *Wolność religijna w prawie polskim od 1989 r.* (cz. I i II), „Zamojski Informator Diecezjalny” 1994, nr 1, s. 47-54 oraz 1994, nr 2, s. 120-140.

⁵¹ Praca została wydana w Lublinie w 1996 roku.

⁵² Zob. w szczególności: A. Mezglewski, *Polskie prawo wyznaniowe, cz. I: Zagadnienia wstępne. Rys historyczny*, Lublin 1996, RNP 7 (1997), s. 250-252 oraz B. Górowska, Ks. Henryk Misztal: *Polskie prawo wyznaniowe. Zagadnienia wstępne. Rys historyczny, tom 1*, Lublin 1996, Wyd. KUL, ss. 374, PiP 1997, z. 1 (pisze ona m.in.: „Zagadnienia uwzględnione w książce są przedstawione pod kątem teoretycznym i faktograficznym. W efekcie powstała praca o ogromnej wartości poznawczej, poważnie przyczyniająca się do postępu wiedzy o dziejach stosunków państwo-Kościół w ogóle i w Polsce współczesnej”).

⁵³ Lublin – Sandomierz 1999. Recenzje tej pracy opublikowali: D. Pietrusiński („Wiadomości Archidiecezji Lubelskiej – Memoranda, dicta et facta”, 1999, nr 2, s. 433-444) oraz B. Górowska (PiP 1999, z. 11, s. 88-89).

⁵⁴ Spod pióra ks. prof. Misztala wyszły następujące fragmenty tego opracowania: *Wolność religijna i jej gwarancje prawne, Osobowość prawna kościołów i innych związków wyznaniowych oraz Prawo małżeńskie*. W przygotowaniu omawianego opracowania uczestniczyli również inni pracownicy zatrudnieni przy Katedrze Prawa Wyznaniowego: ks. Artur Mezglewski (*Katecheza i szkolnictwo wyznaniowe*), Beata Ratajczak (*Duszpasterstwo wojskowe oraz Duszpasterstwa specjalne*) i ks. Piotr Stanisławski (*Ubezpieczenia społeczne osób duchownych*). Pozostałe rozdziały opracowali uznani znawcy poszczególnych zagadnień: ks. Wojciech Góralski (*Konkordat z 28 lipca 1993 r. – zasady wzajemnych relacji państwo – Kościół katolicki*), Andrzej Wąsek (*Ochrona uczuć religijnych w prawie karnym*), o. Wiesław Bar (*Kult publiczny, Wolność zrzeczeń wierzących oraz Środki masowego komunikowania – stan prawny i faktyczny*), ks. Leszek Adamowicz (*Budownictwo sakralne i kościelne. Cmentarze wyznaniowe oraz Prawo majątkowe i celne*) oraz Wojciech Zyśko (*Archiwa, biblioteki i muzea kościelne*).

⁵⁵ Lublin 2000.

⁵⁶ Oprócz Krzysztofa Wiaka (*Prawna ochrona dziecka poczętego*) do tego zespołu dołączył ks. Tadeusz Stanisławski, który przygotował rozdział *Opodatkowanie i dochody Kościoła oraz regulacje własności nieruchomości kościelnych*.

⁵⁷ W szczególności dodano rozdziały poświęcone źródłom prawa wyznaniowego (o. Wiesław Bar) oraz prawnej ochronie dziecka poczętego (Krzysztof Wiak).

⁵⁸ Recenzje tej pracy opublikował także S. Tymosz: *Prawo wyznaniowe. Stan prawny na 1 lutego 2000*, ss. 509. Wydawnictwo Diecezjalne w Sandomierzu, „Zamojski Informator Diecezjalny” 2000, nr 2, s. 229-232.

⁵⁹ *Prawo wyznaniowe*, red. H. Misztal, P. Stanisławski, Lublin 2003. Spośród najistotniejszych zmian należy odnotować dodanie rozdziału poświęconego wolności religijnej w porządku prawnym Unii Europejskiej (ks. Stanisławski). Do zespołu autorów dołączyła Marta Ordon, która przygotowała rozdział pt. *Stowarzyszenia i organizacje religijne*.

⁶⁰ *Prawo wyznaniowe*, Warszawa 2006. Opracowanie zostało zrecenzowane m.in. przez Z. Zarzyckiego („Państwo i Społeczeństwo” (2005), nr 4, s. 193-199) oraz P. Boreckiego (PiP 2008, z. 2, s. 130-133; „Studia Prawnicze KUL” 2007, nr 4, s. 140-144).

⁶¹ *Prawa rodziny w zakresie religijnego wychowania dzieci* [w:] *Katecheza dzisiaj. Problemy prawne i teologiczne*, red. W. Janiga, A. Mezglewski, Krosno – Sandomierz 2000, s. 13-31; *Gwarancje prawa międzynarodowego i polskiego w zakresie uprawnień rodziców do religijnego wychowania dzieci*, „Studia z Prawa Wyznaniowego” (2000), t. 1, s. 5-20; *Prawo rodziców do wychowania dzieci* [w:] *Iustitia civitatis fundamentum. Księga pamiątkowa ku czci*

Profesora Wiesława Chrzanowskiego, red. H. Cioch, A. Dębiński, J. Chaciński, Lublin 2003, s. 555-571.

⁶² Wizja KUL Kardynała Stefana Wyszyńskiego, ZN KUL 1995, nr 1-2 s. 89-107; *Wolność uniwersytetu i na uniwersytecie katolickim*, „Studia z Prawa Wyznaniowego” 2002, t. 4, s. 3-30; *Uniwersytet katolicki w doktrynie Kościoła i prawie kanonicznym* [w:] *Ius et lex. Księga jubileuszowa ku czci Profesora Adama Strzembosza*, red. A. Dębiński, A. Grześkowiak, K. Wiak, Lublin 2002, s. 425-445.

⁶³ *Sytuacja prawna archiwum parafialnego*, RNP 12 (2002), z. 2, s. 87-102; *Archiwum Diecezjalne* [w:] *Struktura i zadania Kurii Diecezjalnej. Materiały z ogólnopolskiej konferencji naukowej zorganizowanej w ramach obchodów Roku Prymasa Tysiąclecia przez Stowarzyszenie Kanonistów Polskich*, Wydział Prawa Kanonicznego UKSW, Wydział Nauk Prawnych TN KUL oraz Wyższe Seminarium Duchowne w Diecezji Warszawsko-Praskiej (Warszawa – Praga 11-12 9 2001), red. J. Krukowski, K. Warchałowski, Warszawa 2003, s. 103-117; *Sytuacja prawna archiwum parafialnego*, ABMK (2001), s. 77-90.

⁶⁴ *Kościelne osoby prawne w prawie polskim* [w:] *Historia et ius. Księga pamiątkowa ku czci ks. prof. Henryka Karbownika*, Lublin 1998, s. 491-513.

⁶⁵ Zob. *Divide et impera. Niszczenie struktur kościelnych i represje wobec duchownych w Polsce jako jedna z metod walki systemu stalinowskiego z religią* [w:] *Represje wobec osób duchownych i konsekrowanych w PRL w latach 1944-1989*, red. A. Grześkowiak, Lublin 2004, s. 23-43; a także przygotowane wraz z A. Mezglewskim: *Zarys kompetencji, styl działania i cele Urzędu do Spraw Wyznań* [w:] *Prawo i polityka wyznaniowa w Polsce Ludowej. Materiały II Ogólnopolskiego Sympozjum Prawa Wyznaniowego* (Kazimierz Dolny, 26-28 października 2004), red. A. Mezglewski, P. Stanisławski, M. Ordon, Lublin 2005, s. 33-70.

⁶⁶ Zob. *Cenzura uprzednia pism i druków w Kościele Zachodnim*, Lublin 2001.

⁶⁷ Zob. *Pojęcie prawa wyznaniowego* [w:] *Prawo wyznaniowe w systemie prawa polskiego. Materiały I Ogólnopolskiego Sympozjum Prawa Wyznaniowego*, Kazimierz Dolny 14-16 stycznia 2003, red. A. Mezglewski, Lublin 2004, s. 11-37.

⁶⁸ Zob. *W Duchu i Prawdzie. Wybrane sylwetki Kościoła lubelskiego*, red. H. Misztal, Lublin 2005; *Motycz – nasza ojczyzna*, red. H. Misztal, Motycz 2005. Znaczącą część obu tych publikacji opracował ks. prof. Misztal.

⁶⁹ Bibliografię publikacji ks. prof. Misztala, zgodnie ze stanem na rok 2001, opracowała M. Ordon. Zob. *Divina et humana*, s. 19-32.

⁷⁰ Zob. *Umowa o pracę z zakonnicą. Specyfika podmiotu zatrudnionego*, RTK 1983, z. 5; *Kościelne jednostki organizacyjne jako podmiot zatrudniający według polskiego prawa pracy*, RTK (1984), z. 5; *Jednostki organizacyjne Kościoła rzymskokatolickiego w Polsce jako podmiot zatrudniający według obowiązującego prawa pracy*, Lublin 1988.

⁷¹ Zob. *Koncepcja prawna ubezpieczenia społecznego osób duchownych*, „Kościół i Prawo” 1994, t. 12, s. 75-86; *Ubezpieczenie społeczne osób duchownych i zakonnych w PRL*, „Kościół i Prawo” 1998, t. 13, s. 55-68.

⁷² Beata Ratajczak uczestniczyła w przygotowywaniu podręczników do prawa wyznaniowego, które opublikowano w latach 1999-2003. Opracowała w nich rozdziały poświęcone duszpasterstwu wojskowemu, duszpasterstwu więźniów, osób tymczasowo aresztowanych i nieletnich przestępców oraz duszpasterstwu chorych (zob. *Prawo wyznaniowe III Rzeczypospolitej*, s. 191-210; *Prawo wyznaniowe*, 2000, s. 376-401; *Prawo wyznaniowe*, 2003, s. 316-341). Zob. ponadto: *Możliwości sprawowania opieki duszpasterskiej w zakładach leczniczych w okresie Polski Ludowej*, „Studia z Prawa Wyznaniowego” 2002, t. 4, s. 109-120.

⁷³ *Refleksje na temat rozumienia pojęcia wolności sumienia i wyznania w Konstytucji z 17 marca 1921 r.* [w:] *Divina et humana*, s. 159-175.

⁷⁴ Lublin 2004.

⁷⁵ Zob. *Dyskryminacyjne działania władz oświatowych i lokalowych wobec Gimnazjum Biskupiego w Lublinie w latach 1944-1962* [w:] *Historia et ius. Księga pamiątkowa ku czci księdza profesora Henryka Karbownika*, red. A. Dębiński i G. Górski, Lublin 1998, s. 469-490; *Okoliczności likwidacji przez władze komunistyczne Sekcji Prawa w 1952 roku* [w:] *Prawo – Kultura – Uniwersytet. 80 lat ośrodka prawniczego KUL*, red. A. Dębiński, Lublin 1999, s. 57-69; *Wyłączenie nieruchomości szkolnej Gimnazjum Biskupiego w Lublinie*

w 1966 r., „*Studia z Prawa Wyznaniowego*” 2001, t. 3, s. 101-114; *Akcja likwidacyjna niższych zakonnych seminariów duchownych w dniu 3 lipca 1952 r.* [w:] *Divina et humana*, s. 145-157; *Proces likwidacji niższych seminariów duchownych w latach 1959-1963*, „*Studia z Prawa Wyznaniowego*” 2002, t. 4, s. 31-57; *Nadzór państwowy nad katolickimi seminariami duchownymi w okresie Polski Ludowej*, „*Studia z Prawa Wyznaniowego*” 2005, t. 7, s. 63-94.

⁷⁶ Zob. jego teksty opublikowane w pracy pt. *Katecheza dzisiaj. Problemy prawne i teologiczne*, red. A. Mezglewski, W. Janiga, Krosno – Sandomierz 2000 (*Usunięcie i przywrócenie nauczania religii do szkół*, s. 97-108; *Przepisy kształtujące rozwiązania systemowe w zakresie nauczania religii w szkołach publicznych w Polsce na tle standardów międzynarodowych*, s. 109-116; *Misja kanoniczna do nauczania religii – przepisy prawa polskiego i kanonicznego*, s. 117-128) oraz w „*Studiach z Prawa Wyznaniowego*” 2000, t. 1 (*Nauczanie religii w Polsce Ludowej*, s. 21-36; *Skierowanie do nauczania religii*, s. 37-48). Zob. ponadto: *Nauczanie religii w szkołach publicznych*, RNP (2001), z. 1 (prawo), s. 131-159 (przygotowane wraz z W. Janigą).

⁷⁷ Zob. *Przepisy wprowadzające w życie instytucję małżeństwa konkordatowego*, RNP 1999, z. 1 (prawo), s. 245-265; *Warunki konstytucyjne uzyskania skutków cywilnych małżeństw zawieranych w formie kanonicznej*, „*Resovia Sacra. Studia Teologiczno-Filozoficzne Diecezji Rzeszowskiej*” 2000, t. 7, s. 243-258; *Pojęcie „duchownego” w przepisach prawa polskiego o zawieraniu małżeństwa*, „*Studia z Prawa Wyznaniowego*”, 2001, t. 2, s. 3-26; *Małżeństwo konkordatowe: jedno małżeństwo czy dwa? Rzecz o istocie małżeństwa konkordatowego*, „*Monitor Prawniczy*” 2003, nr 18, s. 821-827; *Nieścisłości terminologiczne w przepisach prawa polskiego o zawieraniu małżeństw wyznaniowych ze skutkami cywilnymi i ich praktyczne konsekwencje*, „*Ius Matrimoniale*” 2005, t. 10, s. 193-206.

⁷⁸ Warszawa 2007.

⁷⁹ Zob. *Spór o „wygaśnięcie” konkordatu polskiego z 1925 roku*, RNP 8 (1998), s. 325-341.

⁸⁰ W pracach z 1999, 2000 i 2003 roku przygotował rozdziały poświęcone nauczaniu religii, szkolnictwu wyznaniowemu oraz wyznaniowej formie zawarcia małżeństwa. Zob. *Prawo wyznaniowe III Rzeczypospolitej*, s. 179-190; *Prawo wyznaniowe*, 2000, s. 350-375; *Prawo wyznaniowe*, 2003, s. 295-315.

⁸¹ Ks. Mezglewski przygotował następujące fragmenty tego opracowania: *Systemy relacji państwo – kościół w ujęciu historycznym* (s. 11-21), *Uzewewnętrznianie przekonań religijnych* (s. 86-90), *Prawo do zrzeczenia się w celach religijnych* (s. 94-103), *Podmiotowość prawnomiędzynarodowa Stolicy Apostolskiej* (s. 120-128), *Funkcje publiczne związków wyznaniowych* (s. 142-186), *Działalność własna kościołów i innych związków wyznaniowych* (s. 187-205) oraz *Administracja wyznaniowa i komisje państwowo-kościelne* (s. 240-249).

⁸² Zob. *Represje władz komunistycznych wobec lubelskiej placówki Zgromadzenia Sług Jezusa*, „*Studia z Prawa Wyznaniowego*” (2000), t. 1, s. 117-142; *Bezprawne przejęcie przez władze komunistyczne majątku Stowarzyszenia „Opieka nad Dziewczętami pod wezwaniem św. Józefa” w Krakowie*, „*Studia z Prawa Wyznaniowego*” (2001), t. 2, s. 127-148; *Represyjna polityka władz komunistycznych wobec Zgromadzenia Braci Sług Maryi Niepokalanej w okresie Polski Ludowej* [w:] *Divina et humana*, s. 159-175; *Proces likwidacji Stowarzyszeń „Opieka nad Dziewczętami” (1946-1962)*, PAK (2001), nr 2-3, s. 243-269; *Prawo o stowarzyszeniach jako instrument antykościelnej polityki władz komunistycznych w okresie Polski Ludowej – zarys problemu*, „*Studia z Prawa Wyznaniowego*” (2002), t. 4, s. 91-108; *„Rozpracowanie katolickich organizacji masowych”. Nowelizacja prawa o stowarzyszeniach w świetle tajnej instrukcji MBP z 1 września 1949 r.*, „*Studia z Prawa Wyznaniowego*” (2004), t. 7, s. 255-262. Ponadto w podręczniku wydany w 2003 roku Marta Ordon opracowała rozdział pt. *Stowarzyszenia i organizacje religijne* (s. 356-368).

⁸³ Zob. w szczególności: *Ubezpieczenie społeczne duchownych w prawie polskim*, Lublin 2001 (recenzja H. Misztala: „*Studia z Prawa Wyznaniowego*” (2004), t. 7); *Status ubezpieczeniowy osób duchownych zatrudnionych na podstawie stosunku pracy*, „*Studia z Prawa Wyznaniowego*” (2000), t. 1, s. 101-116; *Fundusz ubezpieczenia emerytalnego duchownych należących do ZK „Caritas” (1972-1989)*, PAK (2001), nr 1, s. 103-126; *Dyskryminacja osób duchownych w zakresie ubezpieczenia społecznego w PRL* [w:] *Divina et*

humana, s. 245-258; *Ubezpieczenie osób duchownych w Narodowym Funduszu Zdrowia, „Praca i Zabezpieczenie Społeczne”* (2003), nr 11, s. 26-33; *Rola przepisów regulujących ubezpieczenie społeczne duchownych w realizacji polityki wyznaniowej państwa w latach 1945-1989* [w:] *Prawo i polityka wyznaniowa w Polsce Ludowej. Materiały II Ogólnopolskiego Sympozjum Prawa Wyznaniowego* (Kazimierz Dolny, 26-28 października 2004), red. A. Mezglewski, P. Stanisławski, M. Ordon, Lublin 2005, s. 271-295.

⁸⁴ Zob. *Wolność religijna w porządku prawnym Unii Europejskiej* [w:] *Prawo wyznaniowe*, red. H. Misztal, P. Stanisławski, Lublin 2003, s. 419-427; *Stosunek Unii Europejskiej do religii i kościołów* [w:] A. Mezglewski, H. Misztal, P. Stanisławski, *Prawo wyznaniowe*, Warszawa 2006, s. 31-43. Owoce badań z tego zakresu zostały przedstawione również w referacie *Il diritto delle nazioni dell'Unione Europea di definire liberamente i propri legami con le religioni*, który został wygłoszony podczas konferencji naukowej „Protection of National Identity in European Union” (Kowno, Uniwersytet Witolda Wielkiego, 10-11 listopada 2006 roku).

⁸⁵ Zob. w szczególności: *Zakaz dyskryminacji ze względu na religię lub światopogląd w dyrektywie Rady Unii Europejskiej z 27 listopada 2000 r.*, „*Studia z Prawa Wyznaniowego*” (2004), t. 7, s. 19-36; *Wspólnotowy zakaz dyskryminacji w zatrudnieniu ze względu na religię lub światopogląd*, „*Przegląd Sejmowy*” (2005), nr 1, s. 43-56; *Zakaz dyskryminacji religijnej w przepisach Kodeksu pracy* [w:] *Ius et fides. Księga Jubileuszowa z okazji siedemdziesiątych urodzin Profesora Jana Świtki*, red. T. Guz, M. Kuć, Lublin 2006, s. 497-509.

⁸⁶ Zob. *Przywileje członków Komisji Księży przy ZBoWiD (1949-1955)*, „*Resovia Sacra*” (1998), t. 5, s. 285-294; *Ideologiczne podstawy polityki wyznaniowej w PRL*, „*Resovia Sacra*” (2000), t. 7, s. 259-270; *Próby rozbicia jedności duchowieństwa katolickiego w okresie Polski Ludowej*, „*Studia z Prawa Wyznaniowego*” (2001), t. 2, s. 115-125.

⁸⁷ Zob. w szczególności: *Chiesa cattolica e libertà religiosa in Polonia* [w:] *Chiesa cattolica ed Europa centro-orientale. Libertà religiosa e processo di democratizzazione*, red. A.G. Chizzoniti, Milano 2004, s. 3-44; *Naczelne zasady instytucjonalnych relacji Państwo – Kościół* (art. 25 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r.) [w:] *Numine Tuo Domine. Księga pamiątkowa dedykowana Metropolicie Przemyskiemu Księdzu Arcybiskupowi Józefowi Michalikowi w 20. rocznicę święceń biskupich*, red. A. Szal, Przemysł 2006, s. 635-648.

⁸⁸ Początkowo przygotowywał jedynie rozdziały poświęcone statusowi ubezpieczeniowemu osób duchownych. W późniejszych publikacjach jego udział był już bardziej znaczący. W pracy z 2006 roku, poza wspomnianym już tekstem na temat stosunku Unii Europejskiej do religii i kościołów, przygotował również następujące fragmenty: *Źródła prawa wyznaniowego Rzeczypospolitej Polskiej* (s. 44-60), *Naczelne zasady instytucjonalnych relacji państwo – kościół* (s. 68-80), *Samookreślenie siebie* (s. 81-86), *Zakaz dyskryminacji ze względu na religię lub światopogląd* (s. 90-94), *Klauzula sumienia* (s. 103-110), *Środki ochrony wolności sumienia i religii* (s. 110-119), *Finansowe i majątkowe aspekty działalności kościołów i innych związków wyznaniowych* (s. 206-239), *Sytuacja prawna osób duchownych* (s. 250-277).

⁸⁹ Lublin 2007. Zob. również: *Proces normowania stosunków pomiędzy państwem a niekatolickimi związkami wyznaniowymi w trybie art. 8 ust. 3 Konstytucji Republiki Włoskiej z 1947 r. (ujęcie historyczne)*, „*Studia z Prawa Wyznaniowego*” 2006, t. 9, s. 27-50.

⁹⁰ Zob. *Źródła prawa wyznaniowego* [w:] *Prawo wyznaniowe w systemie prawa polskiego. Materiały I Ogólnopolskiego Sympozjum Prawa Wyznaniowego* (Kazimierz Dolny, 14-16 stycznia 2003 roku), red. A. Mezglewski, Lublin 2004, s. 303-333. Z kolei wyniki badań dotyczących sytuacji włoskiej zostały przedstawione w opracowaniu pt. *Udział związków wyznaniowych w kształtowaniu dotyczącego ich prawa. Doświadczenia włoskie* [w:] *Funkcje publiczne związków wyznaniowych. Materiały III Ogólnopolskiego Sympozjum Prawa Wyznaniowego* (Kazimierz Dolny, 16-18 maja 2006), red. A. Mezglewski, Lublin 2007, s. 113-132.

⁹¹ Zob. *Podmioty prawa do wolności myśli, sumienia i religii w normach prawa międzynarodowego i wspólnotowego*, „*Studia z Prawa Wyznaniowego*” (2006), t. 9, s. 227-244.

⁹² *Prawo wyznaniowe w systemie prawa polskiego. Materiały I Ogólnopolskiego Sympozjum Prawa Wyznaniowego (Kazimierz Dolny, 14-16 stycznia 2003)*, red. A. Mezglewski, Lublin 2004.

⁹³ *Prawo i polityka wyznaniowa w Polsce Ludowej. Materiały II Ogólnopolskiego Sympozjum Prawa Wyznaniowego (Kazimierz Dolny, 26-28 października 2004)*, red. A. Mezglewski, P. Stanisławski, M. Ordon, Lublin 2005.

⁹⁴ Zob. *Funkcje publiczne związków wyznaniowych. Materiały III Ogólnopolskiego Sympozjum Prawa Wyznaniowego (Kazimierz Dolny, 16-18 maja 2006)*, red. A. Mezglewski, Lublin 2007.

⁹⁵ Wśród grona prelegentów znaleźli się również przedstawiciele Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego – ks. Mezglewski oraz ks. Stanisławski.

⁹⁶ Zespół redakcyjny stanowią aktualnie: ks. Artur Mezglewski (przewodniczący), ks. Piotr Stanisławski oraz Marta Ordon. W skład Rady Naukowej wchodzi natomiast księża profesorowie: Antoni Dębiński, Józef Krukowski, Henryk Misztal oraz Krzysztof Warchałowski.

⁹⁷ Wśród autorów – oprócz licznych pracowników Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II – znajdują się przedstawiciele takich ośrodków naukowych jak: Uniwersytet Jagielloński (Zdzisław Zarzycki), Uniwersytet Warszawski (Paweł Borecki, Jarosław Szymanek, Beata Górowska, Wojciech Jakubowski), Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego (Krzysztof Warchałowski, Mirosław Kosek, Jan Krajczyński), Uniwersytet w Białymstoku (Jarosław Matwiejuk), Uniwersytet Rzeszowski (Stanisław Nabywaniec), Uniwersytet Opolski (Andrzej Szymański), Uniwersytet Zachodnioczeski w Pilźnie (Ignác Antonin Hrdina), Uniwersytet Witolda Wielkiego w Kownie (Vytautas Vaičiūnas) oraz Lwowska Akademia Teologiczna (Łesia Kowalenko).

⁹⁸ *Chiesa cattolica ed Europa centro-orientale. Libertà religiosa e processo di democratizzazione*, red. A.G. Chizzoniti, Milano 2004.